

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

שניאורסאהן

מליובאוויטש

מטות – מסעי

מתורגם ומעובד לפי השיחות של לקוטי שיחות חלק כג

(תרגום הפשי)

יוצא לאור על ידי

„מכון לוי יצחק“

כפר חב"ד ב'

שנת חמשת אלפים שבע מאות ושמונים ושתיים לבריאה
מאה ועשרים שנה לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח

לזכות

הרה"ת ר' נחמן בער שיחי קריימן
לרגל יום ההולדת שלו לאויש"ט, ביום י"ג תמוז - חג הגאולה
הו"ח ר' דוד שיחי מילנער
לרגל יום ההולדת שלו לאויש"ט, ביום י"ד תמוז
הרה"ת ר' ירחמיאל שיחי וואלאוויק
לרגל יום ההולדת שלו לאויש"ט, ביום ח"י תמוז
הו"ח ר' אברהם בן-ציון שיחי אלברכט
לרגל יום ההולדת שלו לאויש"ט, ביום כ"ג תמוז
בן דודי הרה"ת ר' לוי שיחי לשס
לרגל יום ההולדת שלו לאויש"ט, ביום כ"ו תמוז
הרה"ת ר' דוב בער שיחי מאטשניק
לרגל יום ההולדת שלו לאויש"ט, ביום כ"ז תמוז
הרה"ת ר' מיכאל יהודה שיחי רב-נוי
לרגל יום ההולדת שלו לאויש"ט, ביום כ"ח תמוז
הרה"ת ר' אברהם צמח הלוי שיחי ראזענפעלד
לרגל יום ההולדת שלו לאויש"ט, ש"ק פ' מטו"מ, ב' מנ"א
הת' מנחם מענדל שיחי סטראל
לרגל יום ההולדת שלו לאויש"ט, ש"ק פ' מטו"מ, ב' מנ"א
לאריכות ימים ושנים טובות עד ביאת גואל צדק
ומתוך בריאות הנכונה ולשנת ברכה והצלחה בגו"ר

*

נדפס ע"י ידידיהם

הרה"ת ר' יוסף יצחק הלוי וזוגתו מרת גיטל רחל שיחיו שגלוב

For this and other books on Moshiach & Geulah, go to:

<http://www.torah4blind.org>

To DEDICATE AN ISSUE IN HONOR OF A LOVED ONE, CALL (323) 934-7095

הכתובת להשיג השיחות באינטרנט:

<http://www.torah4blind.org>

מטות

א. מלחמת מדין והמלחמה על ארץ ישראל

בפרשתנו מסופר על שתי מלחמות בין ישראל לבין אומות העולם. על המלחמה הראשונה, מלחמת מדין¹, מסופר כיצד התרחשה למעשה. ואילו על המלחמה השנייה – המלחמה העתידה לכיבוש ארץ ישראל – מסופר כיצד בני גד ובני ראובן קבלו על עצמם להיות "חלוץ צבא לפני ה' למלחמה"². ההבדל בין שתי המלחמות הללו מובן מן הפסוקים עצמם: מלחמת מדין היתה, כדברי ה': "נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים"¹, מטרת המלחמה היתה, ויהרגו כל זכר³ כ"נקמה" על התנהגותם כלפי ישראל⁴. אך לא נאמר שישאל נלחמו בהם כדי להתיישב בעריהם, ולהיפך: "את כל עריהם במושבותם ואת כל טירותם שרפו באש"⁵, הם רק לקחו בשבי את "נשי מדין ואת טפם... ואת כל חילם בזו"⁶.

אך לא כן במלחמתם של בני גד ובני ראובן נגד העמים שחיו בארץ ישראל. אמנם אצל בני גד ובני ראובן היה זה רק "הורישו את אויביו מפניו"⁷, והם עצמם לא התיישבו שם, אלא בעבר הירדן מזרחה – אך מטרת המלחמה היתה לצורך התיישבות – לכבוש את הארץ⁸,

- 1) לא, ב ואילך.
- 2) לב, כז.
- 3) לא, ז.
- 4) ראה פרש"י שם לא, ב. פינחס כה, יז"ח ובפרש"י.
- 5) לא, י.
- 6) שם, ט.
- 7) לב, כא.
- 8) שאף שגם ב' עממין נצטוו (ועוד יותר), "לא תח' כל נשמה כי החרם תחרימם גו'" (שופטים כ, טז) – הרי מפורש שם (פסוק יח) שאין זה שייך לכיבוש הארץ* כ"א למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם", ומלחמתו' עממין הוא לא בשביל לא תח'ל, הריגתם* כ"א בשביל כיבוש א". וכמוכח גם מזה שקראו להם לשלום ושלטה כתבים שלה יהושע כו' מי שרוצה לברוח יברח כו'.

(*) וראה רמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"ד) שמצות החרם תחרימם, לא תח' כל נשמה ב' עממין, אינה שייכת דוקא (למצוה ד) כיבוש הארץ (אף שמא דוקא תחריבו ביה, כברמב"ם שם פ"ו ה"ד). שבה מדובר בפרשתנו. ראה רמב"ן בהשלמות לסה"צ מ"ע ד.

כפי שהם אמרו: "ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאונם אל מקומם" ויותר מכך: "לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו"⁹.

ב. דין בני לוי בנטילת ביזה

לפי זה, שמלחמת מדין לא היתה למטרת כיבוש ולקחה לעצמם¹⁰ והתיישבות בארץ מדין, מתורצת שאלה שמעורר הראב"ד על הרמב"ם:

בקשר להלכה ש"כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען... שלא יטלו חלק בביוה בשעה שכובשין את הערים"¹¹, אומר הרמב"ם¹²: "ראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם, אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלוויים באותן הארצות ובביותן ככל ישראל". ושואל על כך הראב"ד: "והרי בביות מדין לא נטלו חלק בישראל אלא בתרומה ובמצות יוצר הכל יתברך" – ואם כך, רואים מביות מדין, שגם בכיבוש, שאר כל הארצות, אין הכהנים והלוויים, ככל ישראל, ואין הם נוטלים נחלה בארץ וחלק בביוה.

בעל "כסף משנה" משיב על כך¹³: "וסובר רבינו דאדרכא משם ראיא דמדחוינן דבארץ שנכרת עליה ברית לא נטלו חלק בביוה כלל ובמדין נטלו¹⁴ אתא לגלוי' דמדין כיון שלא

מי שרוצה להשלים ישלים כו' (רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"ה, וש"נ. וראה שם בריש הפרק ובה"ד שם). וגרגשי עמד ופנה (ירושלמי שביעית פ"ו ה"א. ויק"ר פ"ז, ו. פרש"י תשא לג, ב. לד, יא. ועוד) וראה לקמן הערה 25, 29. משא"כ במדין שלא מצינו שפתחו להם לשלום. וצ"ע בלשון הרמב"ם שם פ"ו, "אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום כו'". וראה לקמן בפנים סעיף ג.

9) שם, יז"ח.
10) דכיבוש קונה (ראה רמב"ם הל' מלכים ספ"ד. שו"ע אדה"ז הל' הפקר והשגת גבול ס"ג).
11) הל' שמיטה ויובל פ"ג ה"י.

12) שם ה"א.

13) אבל ראה רדב"ז לרמב"ם שם.

14) וראה רמב"ן פרשתנו לא, כה: גם המכס הזה מפני שה' השלל הזה מנקמת ה' בארץ לא להם.

להביא את 770 הביתה!

כל מי שהיה ב-770 אי פעם, זוכר בודאי את שלל הקובצים והעלונים המחולקים בכל ליל שבת קודש

כעת ניתן להשיג את חלקם ברשת האינטרנט, אצלך בבית!

קבצים גרפיים וקבצי טקסט:

דבר מלכות: שיחות כ"ק אד"ש מה"מ מהשנים תנש"א-תשנ"ב.

יחי המלך: קונטרס שבועי, הכולל שיחות-קודש בעניני גאולה ומשיח.

המעשה הוא העיקר: לקט הוראות למעשה בפועל משיחות כ"ק אד"ש מה"מ (החל משנת תשמ"ח).

שיחת הגאולה: גיליון שבועי של ימות המשיח, בהוצאת "האגודה למען הגאולה האמיתית והשלמה".

מעייני חיי: גיליון שבועי לילדים, בהוצאת "מכון לוי יצחק" בכפר חב"ד ב'.

האמונה הטהורה: גיליון שבועי בעניני אחרית הימים.

קבצים גרפיים בלבד:

לקוטי שיחות: שיחה מוגהת של כ"ק אד"ש מה"מ היו"ל לקראת כל שבת ב-770,

על-ידי "ועד להפצת שיחות".

חדש לקוטי שיחות (מתורגם): שיחה מוגהת של כ"ק אד"ש מה"מ הגדפס בספרי

לקוטי שיחות, בהוצאת "מכון לוי יצחק" בכפר חב"ד ב'.

להקהיל קהילות: גיליון שבועי מתורתו של משיח בעניני הקהלת קהילות בשבת,

בהוצאת צא"ח העולמית, ניו-יורק.

קבצי טקסט בלבד:

פנימיות: ירחון לבני הישיבות, בהוצאת מרכז את"ה בארץ הקודש.

ליקוט ניעונים: שתי חוברות על הניגונים שניגן וביאר כ"ק אד"ש מה"מ, בהוצאת קה"ת (תשנ"ב).

דרך הישרה: (אידיש) קונטרס מיוחד לילדים, הכולל שיחות-קודש בעניני גאולה ומשיח.

לעבן מיט דער צייט: (אידיש) קטעים לפרשת השבוע מתוך הספר, בהוצאת ישיבת

"אהלי תורה", ניו-יורק.

דבר תורה: (אידיש) דף שבועי לילדים, היו"ל על-ידי מוסד חינוך "אהלי תורה", ניו-יורק.

כמו-כן ניתן להוריד באתר את "קונטרס בית רבינו שבבבל"

ושיחת ש"פ שופטים התנש"א

מדור מיוחד לספרים וחוברות באנגלית בעניני גאולה ומשיח!

האתר מנוהל ע"י הרה"ת ר' יוסף-יצחק הלוי שגלוב

וכתובתו: <http://www.moshiach.net/blind>

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

ויצבאו, אם הקיפו מארבע רוחות או רק משלושה²³, חולקין אם זה מלחמה או נקמה, כי במלחמה ודאי צריך להקיף רק משלושה צדדים. אמנם, גם המלחמה שהיא למטרת נקמה „להרוג אותם” יש מקום להשאיר רוח רביעית בלתי נצורה לא כדי לאפשר לאנשי העיר לברוח, אלא למען „ולא יתחזקו לקראתנו”²⁴, כי בלית ברירה, בחוסר אפשרות בריחה, הנצורים יתחזקו והם עלולים ח”ו לגרום לקרבנות אצל ישראל²⁵.

[ולפי זה ניתן היה להסביר, שזוהי כוונת הרמב”ם בשני הביטויים: הביטוי „ומניחין מקום לברוח”²⁶ אמור לגבי מלחמת נקמה כמלחמת מדין, והביטוי „ולכל מי שירצה להמלט על נפשו”²⁷ אמור לגבי מלחמות אחרות, שבהן המטרה איננה להרוג אותם²⁸]. אך מכך שהרמב”ם כולל גם את מלחמת מדין בהלכה „כשצריך על עיר לתפשה אין מקיפין...”, ויותר מכך, שהדין כולו – „אין מקיפין...” – נלמד ממלחמת מדין, מובן, שגם במלחמת מדין יש איזשהו פרט הוזהר למלחמות האחרות שמטרתן לכבוש את העיר²⁹.

(23) כ”ה בספרי לפנינו, שת”ק ס”ל שהקפה מארבע רוחות” רבי נתן אומר נתן להם רוח רביעית כדי שיברחו. אבל ביל”ש ומדרש לקח טוב כאן, גם בדעת ת”ק: הקיפה משלש רוחות! וכן הובא ברמב”ן בסהמ”צ השלמות למ”ע מ”ע ה סתם, דרשו בספרי. ולפי”ו ר”ג רק מפרש דברי ת”ק. ועפ”ו מתרצים דעת הרמב”ם שלא פסק כדעת ר”ג (ראה תולדות אדם לספרי כאן, ועוד).

(24) לשון הרמב”ן בסהמ”צ שם.

(25) בתולדות אדם שם כתב, שמטעם זה להרמב”ם גם במלחמת ז’ אומות מקיפין רק משלש רוחות. וראה לקמן הערה 29.

(26) וכלשון הספרי כאן לענין מדין „שיברחו”.

(27) להעיר שבקריית ספר על הרמב”ם הל’ מלכים שם כתב רק „אלא מניחין רוח אחד כדי שיברחו” והשמיט „ולכל מי שירצה להמלט על נפשו”.

(28) וגם מתאים לכאורה לב’ הטעמים ברמב”ן בסהמ”צ שם: „כי בזה נלמד להתנהג בחמלה אפילו עם אויבינו בעת המלחמה” – מתאים למלחמת רשות סתם; ובו עוד תקון שנפתח להם פתח שיברחו ולא יתחזקו לקראתנו” – מתאים (גם) במלחמת נקמה כמלחמת מדין. ולהעיר מרדב”ז לרמב”ם שם: וכל זה מדרכי התורה אשר כל נתיבותי שלום. (29) דבפשוטו, הדין ברמב”ם „כשצריך על עיר לתפשה כו” לא קאי במלחמת ז’ עממין ועמלק דכשלא השלימו נצטוו החרם תחרימם לא תחיל כל נשמה (כברמב”ם שם פ”ה ה”ד), כ”א במלחמה שנלחם עם שאר העמים כו’, כמ”ש ברדב”ז לרמב”ם שם. וראה רמב”ן שם, ואין זו מצות

נכרת עליה ברית לא היתה בכלל לא יהיה לכהנים חלק בביזה, והוא הדין לכל שאר הארצות שלא נכרת עליהן ברית ומה שלא נטלו במדין חלק שוה עם ישראל גזירת הכתוב היתה הוראת שעה”.

אך הסבר זה קשה ביותר, כי מה שנטלו בני לוי במלחמת מדין לא היה חלק בביזה, אלא, כפי שמכנה זאת הרמב”ם¹⁵, „תרומת המכס”. אך לפי האמור לעיל, שבמלחמת מדין „לא לקחו את ארצם רק לנקום נקמתם הרגו אותם”¹⁶, שאין לכך כלל קשר ל„שאר ארצות”, שלגביהן קובע הרמב”ם שהלויים והכהנים נוהגים בהן ובביתן ככל ישראל – כי הרמב”ם מדבר על מלחמה שמטרתה וניהולה הוא באופן שהמלך כובש את הארץ, ואילו מלחמת מדין שונה לגמרי מכך, ומטרתה אינה לכבוש את ארץ מדין, אלא לנקום את „נקמת בני ישראל מאת המדינים”.

ג. מלחמת מדין דומה למלחמת כיבוש

אך על כך אפשר לשאול: הרמב”ם¹⁷ פוסק: „כשצריך על עיר לתפשה”¹⁸ אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלש רוחותיה ומניחין מקום לברוח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו, שנאמר¹⁹: ויצבאו על מדין כאשר צוה ה’ את משה, מפי השמועה למדו שבכך צוהו”²⁰ –

מדברים אלו מובן בפשוטו, שלדעת הרמב”ם היתה גם מלחמת מדין מהסוג של „צריך על עיר לתפשה” – כלומר, למטרת כיבוש העיר –

ויותר מכך: אם המטרה היתה „רק לנקום נקמתם הרגו אותם”, מדוע „מניחין מקום לברוח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו”? וכפי שאכן מבאר הגאון הרוגוטשובי²¹, ששתי הדעות המובאות ב„ספרי”²² בנוגע

(15) בסהמ”צ שורש ג. וראה רדב”ז הנ”ל.

(16) לשון הרמב”ן פרשתנו לא, כג. אבל ראה לקמן הערה 30.

(17) הל’ מלכים פ”ו ה”ז.

(18) וראה ספרי (שופטים כ, יט): לתפשה ולא לשבותה.

(19) פרשתנו לא, ז.

(20) ראה תיב”ע עה”פ „אקפיה מתלת טריגונהא היכמא דפקיד ה’ ית משה”. וראה ספרי שהובא לקמן בפנים.

(21) צפע”ז עה”ת פרשתנו לא, ו.

(22) עה”פ שם.

לעילוי נשמת

הרה”ח הו”ח אי”א נו”נ עוסק בצ”צ וכו’ התמים
ר’ מנחם מענדל ב”ר זאב ע”ה
בוימגארטן

זכה להיות שליח מיוחד
מכ”ק אדמו”ר הריי”ץ נ”ע לאירופה

הי’ מקושר לרבותינו הקדושים נ”ע וגוייס לשליחותו
של כ”ק אדמו”ר מנחם מענדל נשיא דורנו מלך המשיח
בשכונת כאן צוה ה’ את הברכה

הי’ שו”ב מומחה

ביתו הי’ פתוח לכל הנצרכים במסירות ובאהבה
ועי”ז זכה לקרב הרבה מהם לתומ”צ ולקרבתם לכ”ק נשיא דורנו

ורבים השיב מעון

זכה והשאיר דור ישרים יבורך הולכים בדרך התורה
והמצוה ודרכי החסידות ומקושרים לכ”ק נשיא דורנו
וכמה מהם שלוחי המלך

נפטר בש”ט עש”ק ג’ אדר ראשון ה’תשע”ט

ת. נ. צ. ב. ה.

(מנוסח המצבה)

*

נדפס ע”י משפחתו שיחיו

הוספה

בשורת הגאולה

ל.ב.

יש להוסיף ולהדגיש הקשר והשייכות דאהבת ישראל להגאולה העתידה – לא (רק) מפני שביטול הגלות הוא ע"י ביטול סיבת הגלות (שבא ע"י ההיפך דאהבת ישראל¹), שהרי בעמדנו לאחרי סיום מעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות, לאחרי סיום כל מ"ב המסעות ב"מדבר העמים"², נמצאים כבר "על ירדן ירחו"³ (דרגתו של משיח ד"מורח ודאין"⁴), על סף הגאולה, בודאי שכבר נתקנה סיבת הגלות, ולכן, ההדגשה דאהבת ישראל היא – בתור טעימה ועד להתחלה דהגאולה האמיתית והשלימה הקשורה עם נקודת האחדות שלמעלה מהתחלקות, שמודגשת באחדותם של ישראל, מצד בחי' היחידה (דרגה החמישית) שבכל ישראל בשווה, שהיא ניצוץ מנשמתו של משיח⁵, יחידה הכללית⁶.

(משיחות ש"פ מסות מסעי, ב' מנחם אב תנש"א)

- 1) ראה יומא ט, ב.
- 2) ראה לקו"ת פרכתנו פח, ג ואילך.
- 3) פרכתנו לג, מח.
- 4) סנהדרין צג, ב. וראה לקו"ת פרכתנו פט, ב.
- 5) כידוע שהפסוק "דרך כוכב מיעקב" שקאי על מלך המשיח, קאי גם על כאו"א מישראל שנמשל לכוכב, כיון שבכאו"א מישראל יש ניצוץ מנשמת משיח (ראה לקו"ת ש"ח ע' 599. וש"נ).
- 6) רמ"ז לזח"ב מ, ב. ולזח"ג רס, ב. ועוד.

ועד שה מגמל ועד חמור³⁵ – מכך מוכח שהיתה זו מלחמת נקמה, אך לא מלחמה של מחיה מוחלטת, אלא מעין מלחמת כיבוש.

ולכן, לגבי ההלכה אם צריך להקיף את העיר רק משלשה צדדים, או מארבעה, הרי כיון שבמדין לא היה הציווי להרוג את כל יושבי הארץ, פוסק הרמב"ם ש"אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלש רוחותיה", ומכך לומדים בקל וחומר גם על מלחמות שהן אך ורק לצורך כיבוש, "כשצריך על עיר לתפשה". מצד שני, כיון שמלחמת מדין היתה בעיקר מלחמה של נקמה³⁶, "הרגו כל זכר"³⁷, וכל אשה יודעת איש", ולא לצורך כיבוש – תוספת נכסים, קרקעות ומטלטלים, ביהוה³⁸ –

לפיכך ענין הביזה כאן אינו דומה לביות "שאר כל הארצות שכובש מלך", אשר "הכהנים והלויים באותן הארצות ובביותן ככל ישראל", אלא תרומת המכס.

אך יש להבין: כיון שבעיקר היתה זו מלחמת נקמה, לא צריך היה להפריש אפילו תרומת המכס לאלעזר הכהן וללויים.

ה. שבט לוי משתתף במלחמת נקמה

כדי להבין זאת, יש להקדים ולציין, שבמלחמת מדין ישנו פרט מיוחד נוסף: מן הפסוק³⁹, "לכל מטות ישראל תשלחו לצבא" לומד רבי עקיבא⁴⁰ – "להביא את שבטו של לוי"⁴¹, שגם שבט לוי השתתף במלחמת מדין, והגאון הרגוטשובי²¹ מבאר, שזוהו הבסיס למחלוקת ב"ספרי" אם "שבט לוי הוה גם כן

ולפי זה שבה ומתעוררת קושית הראב"ד: אם מלחמת מדין דומה למלחמות של "שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל", שעליהן מדבר הרמב"ם, מדוע אנו רואים ש"בביות מדין לא נטלו (הכהנים והלויים) חלק בישראל"?

ד. מלחמה לצורך נקמה, אך מעין מלחמת כיבוש

ויש לומר, שלדעת הרמב"ם היו במלחמת מדין שתי המטרות: היתה זו מלחמה לשם "נקמת בני ישראל", אך יחד עם זאת היא היתה גם כעין מלחמת כיבוש, דומה למלחמות של שאר הארצות שכובש המלך.

אמנם, בפשטות הפסוקים, אין נאמר שירשו את ארץ מדין³⁰, אך הרמב"ם מסיק, שכיון שהתורה מספרת ש"וישבנו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקניהם ואת כל חילם בזו, ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה"³¹, וטענת משה היתה רק על אשר "החיתתם כל נקבה", וציוה רק "הרגו כל זכר בטף"³² – שלא כמלחמת עמלק³³ שבה היה הציווי³⁴ "והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמול עליו והמתה מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור

שעה במדין אלא היא מצוה לדורות בכל מלחמות הרשות וכ"כ הרב בחבורו הגדול בהלכות מלכים ומלחמותיהם". וכן מפורש בחינוך (מצוה תקכו), במלחמת הרשות כו' ובמלחמת ז' עממין מקיפין אותם מכל צד כו'. וראה מנ"ח שם, דכתב דהרמב"ם אינו מחלק בין מלחמת מצוה לרשות כיון דילפינן ממדין מנ"ל לחלק. ובפרט מלחמת מדין היתה ע"פ ציווי השי"ת כו'. ואכ"מ.

(30) להעיר מרמב"ן בלק (כב, ד). פירושו בפרשתנו (כנ"ל הערה 16). וראה ד"ה החלצו תרנ"ט (סה"מ תרנ"ט ע' נד). ואכ"מ.

(31) לא, ט. יא.

(32) לא, טו"ז.

(33) ברמב"ן פרכתנו לא, ו: והנה משה לא צוה אותם מה יעשו רק אמר להם לתת נקמת ה' במדין וחשב שלא ישאירו בהם שריד ופליט כנקמת עמלק או כנקמת שבעה עממים. וכאשר ראה שהשאירו הנשים והטף והבהמה קצף על הנשים כו' וכיון שראה שהעם הפך לשלל מחל על הטף בנשים ועל השלל ויתכן עוד כו' ושלה שם מועטים להכות בעיי הפרויו כו' כמנהג השוללים, ולא צוה להם דבר רק להנמס מה שתמצא ידם כו'. אבל גם לפי הא' הרי רק חשב שלא ישאירו אבל לא נצטוו ע"ז מפורש כבעמלק וז' עממין.

(34) שמואל"א טו, ג.

(35) אלא שברמב"ם (הל' מלכים שם ה"ד) מפורש בנוגע לעמלק רק אין מניחין מהם נשמה (ככו' עממין) וכן הוא אומר בעמלק תמחה את זכר עמלק (וראה שם פ"ה ה"ה). וברמב"ם שם שזוהו דוקא באלו שלא השלימו היינו שגם בעמלק שואלים לשלום אם ישלימו. ואכ"מ.

(36) ולהעיר מלשון רש"י פנחס (כה, יח): ואת מואב לא צוה להשמיד כו'.

(37) לא, יז.

(38) ולהעיר דכל השבי והמלקוח והשלל לא בזו לעצמן כ"א ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן גו' (לא, יב), ואח"כ ניתן להם בציווי ה', והצית את המלקוח גו' (לא, כז).

(39) לא, ד.

(40) בספרי עה"כ.

(41) וכ"ה ברש"י עה"פ, לרבות שבט לוי".

האחת של שליח הציבור היא האמירה של „כל העם” אשר „עונין”.

ז. הלל – סיום הלכות חנוכה

לפי כל האמור לעיל יש לומר, שזהו ההסבר, בדרך סימן ורמז, לשאלה כללית בדברי הרמב"ם כאן: מדוע קבע הרמב"ם את הלכות הלל בתוך הלכות חנוכה? לכאורה, מקומן בהלכות תפלה?³⁸

ולפי האמור לעיל יובן: בהתאם לביאור האמור יוצא, שאחד הענינים העיקריים באמירת הלל (על פי המנהג הראשון, אשר „בו ראוי לילך”) הוא אחדות ישראל – שכל ישראל שרויים ביחד במצב של שלום מוחלט, עד כדי אחדות מושלמת.

וזהו הסיוע והחותם, והרי „הכל הולך אחר החיתום”³⁹, של הלכות חנוכה, ש„כל⁴⁰ התורה

ניתנה לעשות שלום בעולם”⁴¹.

ח. אמירת הלל מקרבת את הגאולה

נאמר בגמרא⁴², „ביקש הקדוש-ברוך-הוא לעשות חזקיה משיח”, ורק משום ש„עשית לו כל הניסים הללו ולא אמר שירה לפניך”, לכן לא הוא גאל את ישראל.

וכיון ש„מרובה מדה טובה...”⁴³, מובן, שאמירת הלל ושירה על נסים מקרבת ומביאה את הגאולה.

ויהי רצון, שעל ידי בירור הלכה בהלכות הלל,

וגם באמצעות – המעשה הוא העיקר – מתן שבת והלל לקדוש-ברוך-הוא על כל הניסים שהוא עושה לישראל, שרואים בגלוי ש„יד ה' עשתה זאת”⁴⁴, „כי ה' אלקיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל”⁴⁵,

נוכה בקרוב ממש לאמירת השירה העשירית⁴⁶ שלעתיד לבוא, ויותר מכך – באופן של שיר חדש⁴⁷, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

(משיחת ש"פ מטו"מ תשל"ו,

ש"פ מסעי תשמ"א)

(41) וראה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 400 ואילך – ביאור הקשר ד„כל התורה” ו„שלום” לחנוכה.

(42) סנהדרין צד, א.

(43) סוטה יא, א. ויש"נ.

(44) ישעי' מא, ב.

(45) עקב ח, יח.

(46) בסוג אחד עם הט' שקדמו. ויש בזה עילוי נוסף: שיר (ל' זכר – ענין) חדש – כמכילתא עה"פ אז שיר הובאה בתוס' שבערה הבאה.

(47) ראה תור"ה ה"ג, פסחים קטו, ב.

במדין, וזה תליא דלמלחמה אין יוצאים⁴² כמו שכתב הרמב"ם ז"ל אבל אם נקמה יוצאים”.

צריך, אפוא, להבין: הרמב"ם אומר⁴³, שהסיבה לכך ששבת לוי „לא עורכין מלחמה” היא משום ש„הובדלו מדרכי העולם (ולפיכך) לא עורכין מלחמה כשאר ישראל”. ומדוע, איפוא, במלחמת נקמה, כמלחמת מדין⁴⁴, משתתף גם שבת לוי⁴⁵?

ו. „חיל ה'” נוקם „נקמת ה'”

ויש לומר, שההסבר לכך הוא⁴⁶:

כיון ששבת לוי⁴³, „הובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים... לפיכך הובדלו מדרכי העולם... הם חזיל השם”, מובן, שמלחמה כזו שאינה לשם כיבוש שטח כדרכי העולם קשורה גם לשבת לוי, ומלחמה שכרוכה בשם „השם”, הרי דוקא שבת לוי צריך גם כן להשתתף בה בהיותו „חיל השם”.

מלחמת מדין היתה כדי „לתת נקמת ה' במדין”⁴⁷: מהות המלחמה היא, שמשום שמדין עומד כנגד הקדוש-ברוך-הוא⁴⁸, כנגד השם⁴⁹,

(42) לכאורה כוונתו לכל מלחמה לא רק מלחמת כיבוש הארץ. וראה רלב"ג כאן: זולת שבת לוי שלא היו יוצאים לצבא כי לא היה להם חלק בארץ. ובארבנאל: לפי שהם לא היו יוצאים בצבא ולא היו נוחלים בארץ, וגם לא בשלל מלחמה. וראה לקמן בפנים.

(43) הל' שמיטה ויובל שם ה"ב.

(44) ברא"ם פרשתנו לא, ד: והוצרך לכתוב לרבות שבת לוי שלא תאמר כיון שאין לשבת לוי חלק ונחלה בארץ לא יהיו בכלל הלוחמים קמ"ל. ובתולדות אדם לספרי שם הוסף: ומ"מ הואיל ולהם ערי מגרש לנחלה כשיטות ר' יוסי שילחי מט' מעשר שני ע"כ לא נמנע לשלוח מאתם בערך נחלתם שאינו בשיווי שאר שבטים.

וצ"ע מהי השייכות דמלחמת מדין לחלק ונחלה בארץ. ולומר דמפרשים שהלימוד בהספרי ורש"י „להביא את שבת לוי” הוא בכל המלחמות, גם במלחמת א"י – הוא חידוש גדול. וצ"ע. ואכ"מ.

(45) בתולדות אדם לספרי שם (וראה גם ג"א לפרש"י שם): ואפשר לומר עוד דריבה את לויים לא למלחמה אלא לשאת את הארון כו'.

(46) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 376 ואילך הביאור בעבודת ובפנימיות הענינים.

(47) לא, ג.

(48) ראה ספרי ורש"י עה"פ.

(49) וכידוע בפנימיות הענין דמדין מנגד לאחזות ה', כמבואר בארוכה בלקו"ת פרשתנו (ד"ה החלצו וביאורו)

לכן צריך גם שבת לוי להשתתף במלחמה נגד מדין – זהו תפקידו כ„חיל השם”, לבצע את „נקמת ה'”⁵⁰.

ולפי זה מובן מדוע במלחמת מדין היה הציווי⁵¹, „והרמות מכס לה'... ונתת לאלעזר הכהן תרומת ה'”, ולאחר מכן „תקח אחד אחוז מן החמישים... ונתת אותם ללויים”: על ידי כך מובהר שמלחמה זו אינה ככל המלחמות (לצורך שלל וביזה)³⁸ – אלא מלחמה למען „נקמת ה'” – ולכן צריך היה להפריש (ולהריש⁵²) גם מ„מלקוח השבי באדם ובבהמה”⁵³, ולתת⁵⁴ זאת לאלעזר הכהן וללויים⁵⁵ בהיותם „חיל השם”.

ז. „לא עורכין מלחמה ולא נוחלין”

אך יש להבין:

ההלכה ש„לא עורכין מלחמה” מופיעה ברמב"ם בהמשך להלכה שהובאה לעיל, שאין הלויים נוטלים חלק בארץ ובביזה, בשונה משאר הארצות, ואלה דבריו: „ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו, מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים... לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל

ובד"ה החלצו תרנ"ט דמדין הוא לשון מדון ומריבה ופירוד ובעבודת האדם ובפרט בין אדם לאדם ה"ו ענין דשנאת חינם ופירוד הלבבות, דווח כל ענין קליפת מדין שהוא הפירוד וההתחלקות שהוא ההיפך לגמרי מסטרא דקדושה שהוא בחי' האחדות, היפך האחדות דשם הוי', עיי"ש בארוכה.

(50) וכ"ה בפנימיות הענינים, כמורמוז בשם „לוי” שהוא ע"ש (ויצא כט, לד), הפעם ילוה (אישי), שהו"ע ההתחברות והאחדות ההיפך דפירוד והתחלקות, וזהו מביא „ילוה אישי”, התחברות ואחדות עם „השם”.

(51) פרשתנו לא, כח.

(52) ראה זח"ג קפה, ב.

(53) לא, כו.

(54) ראה מפרשים להסמ"צ להרמב"ם בסוף שרש ג' בגדר תרומת המכס. ובמפרשי התורה כאן.

(55) הל' „והרמות מכס לה'”, תרומת ה' (לא, כח. כט. לג ואילך) נאמר רק במתנות אנשי צבא לאלעזר הכהן ולא במתנת העדה אחד אחוז מן החמישים מה שנתנו ללויים. אבל גם בהנתינה ללויים מפורש בהכתוב (לא, ל. וכן שם, מז), ונתת אותם ללויים שומרי משמרת משכן ה'”, שזהו מה ששבת לוי „הובדל לעבוד ה' לשרתו” (ראה רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג ה"א ה"ב). וראה אברבנאל פרשתנו בפסוקים הנ"ל. ולהעיר מתור"ה מתרומת (יומא כד, א).

ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן".

מדברי הרמב"ם בהמשך מובן ששתי הלכות אלו – „לא עורכין מלחמה" ו„לא נוחלין" – קשורות ותלויות זו בזו, וכפי שמוכח מסוף דבריו, כאשר הרמב"ם כוללן יחדיו ואומר: „לפיכך הובדלו... לא עורכין מלחמה... ולא נוחלין...". – ולפי זה יוצא, שבמלחמות של כיבוש שאר הארצות, שאז „הכהנים והלוויים באותן הארצות ובביתן ככל ישראל", גם הכהנים והלוויים רשאים וצריכים להשתתף במלחמה⁵⁶. ולכאורה, המלחמה בשאר הארצות אינה „נקמת ה'", אלא לצורך כיבוש, ומדוע ישתתפו בה בני שבט לוי?

כדי לבאר זאת, יש להקדים ולהבין מדוע מדייק הרמב"ם ומרחיב בלשונו: „שאינן הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם". שהרי, לכאורה, לשם מה חשובים כל הפרטים והסימנים הללו? אילו אמר כאן הרמב"ם רק „בארץ כנען", כפי שהוא עצמו אומר בהלכה הקודמת, כבר היה מובן באיזו ארץ מדובר. ואף אם ברצונו לקשר את הארץ עם האבות, משום ש„ירשוה (בהיותם) בניהם, יכול היה לומר „בארץ שניתנה לאברהם", כפי שאנו מוצאים ביטוי זה במקום אחר ברמב"ם⁵⁷. מה מחדש הפירוט „שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב", ובנוסף לכך „וירשוה בניהם ונתחלקה להם"⁵⁸?

56 ראה (בענין השתתפות כהנים במלחמה) סוטה מד, א במשנה. קדושין כא, ב (רמב"ם הל' מלכים פ"ח ה"ד). מרדכי גיטין ס"פ מי שאהו. ברכי יוסף אבה"ע ס' ו'. ועוד.

57 הל' תרומות פ"א ה"ב.
58 לכאורה י"ל שבה לשלול קני קניזי וקדמוני שאף שניתנו בכריתת ברית לאברהם (לך טו, יט ובפרש"י שם. רמב"ם הל' רוצח פ"ח ה"ד. ועוד) לא ירשוה בניהם ולא נתחלקה להם. ולפי"ז הוא דלא כבספרי קרח (יח, כד) שופטים (יח, ב), הובא בפרש"י (שופטים שם). ספרי זוטא ויל"ש קרח שם. ראה מרגניתא טבא לסהמ"צ להרמב"ם שורש יב בסוף. וראה פרשת דרכים דרוש ו'. אבל מ"ש הרמב"ם רפ"ג מהל' שמיטה ויובל (וראה הל' רוצח שם) משמע לכאורה דגם בקני קניזי וקדמוני לא יטלו. ראה מנ"ח מצוה תח וחקד. ועוד. – אבל ראה שיחת שמח"ת תשמ"ז.

ויל"ע אם בלשון זה נתמעט גם עבר הירדן, דלכאורה תלוי בהשקו"ט אם „נטלו מעצמם" (ספרי תבוא כו, ג) ואינו בכלל הארץ שנתן לאברהם (אוה"ח פרשתנו ז, לב), או דהוי בכלל הברית לאברהם (ראה רש"י לך שם. אוה"ח דברים ג,

ויש לומר, שההסבר לכך הוא: בניסוח זה מודגש ההבדל בין הארץ שנכרתה עליה ברית לבין שאר הארצות שכובש מלך, כדלהלן.

ח. ארץ ישראל – ושאר כל הארצות

ארץ ישראל שונה משאר הארצות אף לפני המלחמה בכך ש„נכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב". מאז זוהי ארץ הקשורה במציאותה ומאוחדת עם מקבל הארץ.

שהרי, זוהי משמעות הברית, שעוברים בין הבתרים של דבר אצד – שניהם עוברים בתוך גוף אחד להיות לאחדים⁵⁹.

כלומר, הארץ מאוחדת עם אברהם יצחק ויעקב, והיא מגיעה לבני ישראל למעשה באמצעות „וירשוה"⁶⁰ בניהם ונתחלקה להם – אין צורך ליצור מציאות חדשה בארץ ישראל⁶¹. וארץ זו נתחלקה להם. אין די ב„שבוע

יג. וראה רמב"ן חוקת כא, כא. ועוד). ובספרי זוטא ויל"ש שם, פרש"י שופטים שם (מספרי שם) מפורש דגם בעבר הירדן אין נוחלין*. וכ"ה ברמב"ן פרשתנו לא, כח**.* וכצ"ל לכאורה לפמ"ש הרמב"ם רפ"ג שם, ונכ"ל. וראה פר"ד דרוש ח בתחלתו.

והעיר מג' ערי מקלט שענבר הירדן שניתנו ללוים (מסעי לה, ו) ועוד שש ערים לשבת (רמב"ן שם לה, יד. ראה יהושע כא) – [כ"ז – באותו הגדר שניתנו להם ערים בא"י] דלכאורה תמוה: הבקשה להשאר בעבר הירדן – בלתי רצוי' (ראה יהושע כב, ט). והנה בני גד ובני ראובן דרשו זה, משבט מנשה – עשו גם מעשה (סוף פרשתנו) ומלאו הדישה ואעפ"כ נאמר ע"ז נחלה מבוהלת גו' (במדבר"ד ס"פ מטות. וראה לקו"ת בחוקות ג, ב) ולשבט לוי ציונה השם להושיבם בעבר הירדן ואכ"מ. וראה לקו"ש חכ"ח ע' 216 ואילך.

59 ראה פרש"י לך טו, יוד. נצבים כט, יא. לקו"ת נצבים מד, ב.

60 שאין בירושה אלא שינוי מרשות לרשות.

61 ראה בארובה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 111 ואילך, דהבעלות על א"י היא מימי האבות. וראה שם ע' 218 ואילך.

* אבל להעיר מאוה"ח פרשתו שם, ג. שטענת בני גד ובני ראובן שענבר הירדן יש לו דין כיבוש רבים שאז הוי כא"י (רמב"ם הל' תרומות פ"א ה"ב). והיינו כ„שאר כל הארצות שכובש מלך כו" המבואר ברמב"ם כאן.

וראה ומב"ם הל' רוצח רפ"ח (ובכס"מ שם) ורפ"י (וכס"מ). וראה בארובה ברכ"י או"ח סתפ"ט שמיטיק בדעת הרמב"ם שענבר הירדן אינו בכלל א"י. וראה לקו"ש ח"ז ע' 124 הנורה 20 וש"נ.

** וראה רמב"ן שופטים שם. מפרשי רש"י שם.

אבל הרמב"ם סובר, שעניית הללוי' וכו' אינה ענין צדדי באמירת ההלל, אלא חלק מחובת אמירת הלל: השמחה שצריכה להיות בהלל מחייבת את אמירת ההלל כולו, ולכן תקנו את העניות, כדי שכל אחד יהא „כאומר הלל". ולפיכך זהו מנהג אשר „בו ראוי לילך"²⁹.

ה. „הללוי" – מביע את תוכן ההלל

כיון שהעניות צריכות לגרום לכך שייחשבו „כאומר הלל", מובן, שכשתקנו את הנוסח בחרו במילה הכוללת את כל ההלל בשלמותו, כשם שעניות „אמן" – מלשון „אמת"³⁰ – גורמת לכך שנחשבים „כמברך".

לכן סובר הרמב"ם שענו „הללוי" על כל דבר", ולא ענו את ראשי הפרקים – כי ביטוי זה מביע את התוכן הכללי והעיקרי של ההלל.

וכיון שמטרת סדר זה היא כדי שייחשבו כאומרים את ההלל כולו, מובן, שלשם כך חייבים בכל ק"ג הפעמים של עניית הללוי', ומשום כך מביא הרמב"ם את הסימן, כאמור לעיל בסעיף ב'.

ו. אהרן ועניית הללוי' – אחדות ישראל

לפי זה יובן הקשר שבין עניית הללוי' על ידי העם לבין אהרן, וכן – ל„שנותיו של אהרן": מהותו של אהרן היא האחדות בין כל ישראל – „אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות

29 והא שבזמן הש"ס כבר הל' המנהג שהבקיאים אמרו הלל עם הש"ץ (ראה סוכה שם. רש"י ותוס' שם) – אולי י"ל שהוא ע"ד ברכות ק"ש שחששו שמא יפנה לבבו לדברים אחרים (ש"ע אדה"ז או"ח סנ"ט שם. וש"נ. אנציקלופדי' תלמודית ערך ברכות ק"ש בסופו).

30 ראה שבוועות לו, א וברש"י שם. ש"ע אדה"ז או"ח

סכ"ד ס"ט. אנציקלופדי' תלמודית כרך ב ערך אמן.

ומקרבן לתורה"³¹.

וענין זה של אהרן מתבטא בתורה בקשר למספר שנות חייו: בשעת מותו, בהיותו בן קכ"ג שנים, נאמר בתורה³² „ויבכו... כל בית ישראל", והז"ל³³ מסבירים, שבכך היה אהרן אף יותר ממה, כי הוא היה „רודף שלום...". וזהו הקשר שבין עניית הללוי' לבין „שנותיו של אהרן".

כי בנוסף לכן שהגורם לתקנה היה משום אלו ש„אינם בקיאים", כפי שאהרן היה „אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" – כולל את הרחוקים מתורת ה' ועבודתו³⁴.

הרי בנוסף לכך החידוש שבתקנה הוא, שבמקום שכל יהודי יאמר את ההלל בעצמו, מתאחדים כל ישראל באמירת הלל אצד.

ויותר מכך: כיון שעקב העניות נחשב כאילו כל אחד אמר את ההלל כולו, יוצא שזוהי אחדות אמיתית³⁵.

כאשר יוצאים ידי חובה באופן של „שומע כעונה" בלבד, אין זו אחדות מושלמת, כי אמנם כולם יוצאים ידי חובה על ידי אותה אמירת הלל, אך קיום מצות ההלל אינה זהה אצל כולם: אחד – שליח הציבור – מקיים את המצוה על ידי אמירה, וכל האחרים רק שומעים („מקבלים") משליח הציבור ויוצאים ידי חובה על ידי האמירה של³⁶.

ואילו על ידי העניות של הללוי' מקיימים כולם את ענין ההלל באותו אופן, על ידי אמירה. וזה עצמו באופן של אחדות: האמירה

31 אבות פ"א מ"ב.ב.

32 חוקת כ, כט.

33 אבות דר"ג פ"ב, ד. ובכ"מ. הובא ברש"י ע"ת שם.

34 תניא פל"ב.

35 ראה תניא שם: אב אחד לכולנה כו' דק שהתפוס

מחולקים כו' ואחזה אמיתית.

36 ראה ש"ע אדה"ז סו"ס רא וסרי"ג שם.

מכך מובן, שלדעת הרמב"ם, אמנם הגורם לתקנה זו בסדר אמירת ההלל הוא משום האנשים ש"אינם בקיאים", אך בכל זאת, קבעו את סדר האמירה באופן שעל ידי כך לא חסר דבר באמירה, גם של בקיאים. זה בדיוק כאילו אמרו בעצמם את כל ההלל.

ויש לומר, שהטעם לכך מובן מדברי הרמב"ם בפסק ההלכה שלו בסדר אמירת ההלל, ששם הוא קובע:

(א) שעניית העם היא – הללו' ²¹. בשונה מדעת "ראשונים" אחרים ²², שרק בפרק הראשון של ההלל עונים הללו', ואילו בפרקים האחרים נהגו לענות במילה שפותחת את אותו הפרק.

(ב) שיש מספר מסויים של עניית הללו' – (סימן להם שנותיו של אהרן). כלומר, שחייבים לענות את כל קכ"ג הפעמים.

ד. העניות – תקנה נוספת או חלק מחובת ההלל?

ההסבר לכך הוא:

לגבי הסדר של העניה כאשר גדול מקריא את ההלל, שואל ה"מאירי" ²³: לשם מה יש צורך בעניית הללו', והרי אפשר לצאת ידי חובת ההלל על ידי שמיעת שליח הציבור, כי

משא"כ כאן שלא כתב הרמב"ם שהבקיאים יאמרו הלל (גם) לעצמם.

לכאורה אפ"ל שמצד "ברב עם הדרת מלך" טוב יותר לצאת ע"י הש"ץ (עין שו"ע אדה"ז או"ח סרי"ג ס"ו. שם סנ"ט ס"ד. אנציקלופדי' תלמודית ערך, "ברב עם הדרת מלך") – אבל צ"ע אם אפשר לומר כן בנוגע להלל שהוא כמו תפלה (ראה שו"ע אדה"ז סנ"ט שם), כמ"ש המאירי שהובא לקמן סעיף ד.

21 וכדעת רש"י סוכה שם. מאירי שם. וראה אנציקלופדי' תלמודית כרך ט ערך הלל (ע"י תי ואילך).

22 תוס' ר"ן וריטב"א וכו' – ראה אנציקלופדי' שם.

23 סוכה שם.

שומע כעונה ²⁴? והוא משיב, שהלל "כעין תפילה הוא", ולגבי תפילה קיים הכלל ²⁵, ש"אין אדם מוציא ידי חבירו בה". אך משום ש"אינה תפילה גמורה" הקלו, שאין חייבים לומר את כל ההלל, ככתפילה, אלא די בעניית הללו' וכדומה.

אך מדברי הרמב"ם על מנהג זה, ובו ראוי לילך, "נראה, שאין זו קולא, שאם כך, הרי מובן שראוי שלא להשתמש בהקלה זו בדין ולומר את ההלל כולו.

ולכן יש לומר, שלדעת הרמב"ם, עניית הללו' נחשבת בדיוק כאילו אמרו את ההלל כולו. כפי שמוצאים בעניית אמן על ברכה, ש"העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך" ²⁶:

כאשר שומעים ומתכוונים לצאת ידי חובה, אך אין עונים אמן, הרי יוצאים גם כן ידי חובה אך אין נחשבים "כמברך". ואילו כאשר עונים אמן, "הרי זה כמברך".

כלומר: לפי המאירי, הרי עניית הללו' וראשי פרקים אינה פרט בעצם אמירת ההלל, אלא זוהי תקנה נוספת, כדבריו ²⁷: "כדי להפליג בהערת השמחה". כלומר, בחובת אמירת הלל אפשר לצאת על ידי שמיעה, לפי הדין של "שומע כעונה" ²⁸, אך כדי שתרבה השמחה, צריך להשתתף באמירה ממש, וזאת באמצעות עניית הללו'.

שכבשו" אלא יש צורך ב"שבע שחלקו", כי הארץ ניתנה להם לצורך, והורשתם את הארץ וישבתם בה" ²⁹, התיישבות בה.

ולכן שבט לוי, בהיותו מובדל מדרכי העולם, אינו נוטל חלק במלחמה זו.

אך לא כן לגבי, שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל". אמנם, גם הן נעשות "כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר" ³⁰, אך אין זה הכרחי לעם ישראל. המלך "גלחם עם שאר העמים" לא כדי שיהיו לישראל ארץ בעולם ונחלה – שדה וכו' – להתיישב בה, אלא "כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו" ³¹, שזוהי גם גדולת ה' ושמעו ³². לפיכך קשורה המלחמה בארצות אלו גם לשבט לוי, כחלק מתפקידם בהיותם "חיל השם".

ט. העבודה הרוחנית של "חיל ה"

ההוראה הנלמדת מכך לכל אחד בעבודתו הרוחנית:

יהודי אשר נדבה רוחו להיות בדרגה הרוחנית של שבט לוי – כפי שפוסק הרמב"ם להלכה ³³, שכל אחד יכול להגיע לכך: "לא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש... אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו..." ³⁴, שאז "הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו... כמו שזכה לכהנים וללויים" – יהודי זה עלול להרהר בלבבו: כיוון שהוא מובדל מדרכי העולם וכדומה ועומד לפני ה' לשרתו, מה לו ולכל העולם סביבו? – על כך עונים לו, שאדרבה, דוקא בהיותו משבט לוי, הוא קשור – ואף יותר

62 מסעי לג, נג.

63 רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ז. וראה רמב"ם הל' תרומות

שם.

64 רמב"ם הל' מלכים רפ"ה.

65 ראה שם ספ"ד. ובארוכה – לקו"ש [המתורגם] ח"ח

ע' 303.

66 הל' שמיטה ויובל שם הי"ג.

מכך: קשור באופן מיוחד – לפעילות ועבודה רוחנית של "נקמת הוי' במדין", נצח ולבטל את המנגדים לקדוש-ברוך-הוא,

המשמעות המיוחדת של פעילות זו בעבודת האדם היא לבטל לחלוטין ולשלול את המחלוקת ושנאת החנם שעלולה ח"ו להיות בין יהודים ר"ל, אשר זה גרם לחורבן בית המקדש ולגלות ⁶⁷, כולל הגלות הזו האחרונה.

ובהיותו "חיל השם" – עליו להפיץ ולהחזיר עד כדי אופן של "התיישבות", אהבת ישראל, אהבת חנם, בין יהודים, בין כלל ישראל, וזה קשור ומקשר כל יהודי לה' אחד.

ויותר מכך: עלולים לחשוב שיש להסתפק בפעילות בין יהודים, ורק בדברים הקשורים ליהדות – תורה ומצוות –

אך הנה ההוראה היא, שהכהנים והלויים צריכים להשתתף גם בעבודה של הפיכת "שאר כל הארצות" לחלק מגבול ישראל. גם דברים בעולם, שכשלעצמם אינם קשורים בהכרח ליהדות, צריך בכל זאת להרחיב את גבול ישראל, ולהשתמש בהם בעבודת השם ולהרבות בגדולתו ושמעו.

ועל-ידי כל זאת מחישים את ביטול הגלות, באמצעות ביטול הגורם היחיד לגלות – שמפני חטאינו גלינו מארצנו, ומיד נגאלין – בגאולה האמיתית והשלמה, שאז יקבלו ישראל את כל ארץ ישראל לגבולותיה, ואף ירחיבו את גבול ישראל – "ירחיב הוי' את גבולך" ⁶⁸, גם את ארץ קני קניזי וקדמוני ⁶⁹, וכן עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל העולם כולו ⁷⁰, בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ מטור"מ תשכ"ג)

67 יומא ט, ב.

68 ראה יב, כ. שופטים יט, ח.

69 רמב"ם הל' רוצח שם מספרי שופטים שם. וראה גם ספרי ראה שם. רש"י ורמב"ן שופטים שם. רש"י לך שם.

70 פס"ד פ' שבת ורי"ח. יל"ש ישעי' רמו תקג.

לזכות

כ"ק אדוננו מזרנו זרבינו מלך המשיח

מסעי

א. אמירת הלל ושנות חיי אהרן

אודות מספר שנות חיי אהרן הכהן, כמסופר בפסוק בפנינו נצמנו בפרשתנו¹ – „ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במותו בהר ההר” – נאמר בתלמוד הירושלמי²: „מאה ועשרים ושלוש פעמים שישראל עונין הללויה (בעת אמירת הלל)³ כנגד שנותיו של אהרן.

מהו הקשר בין עניית „הללוי” לבין „שנותיו של אהרן”? על כך מבאר התלמוד הירושלמי⁴: „הללוי הללו אֵל בקדשו⁵, לאהרן קדושו, לאהרן קדוש ה”⁶. כלומר, ההלל לה קשור לאהרן קדוש ה, כנאמר „הללו אֵל בקדשו”.

מעצם העובדה שהתלמוד הירושלמי מקשר את אמירת קב”ג פעמים הללוי כנגד שנותיו של אהרן אל הפסוק „הללו אֵל בקדשו” –

(1) לג, לט. וראה לקו”ש (ח”ח [המתורגם] ע’ 203. ח”ח [המתורגם] ע’ 444), ד”ל רמז בדבר מה שדוקא כאן נכתב זמן מותו – ר”ח מנ”א (וכן מנין שנות חייו) – ולא לעיל בפ’ חוקת (כ, כג ואילך) בעיקר מקום סיפור מותו ובפרטיות – שהוא משום שהפרשה נקראת תמיד בר”ח מנ”א או בסמיכות אליו.

(2) שבת פט”ז ה”א. ועד”ז במס’ סופרים פט”ז ה”ב. מדרש תהלים (ומדרש תהלים באבער) מומור כב, ד. ילקוט שם. ילקוט המכירי שם. בעל העיטור הלכות ערבה (הלל) – רמב”ם הל’ חנוכה פ”ג ה”ב (כדלקמן בפנים).

(3) ראה קרבן העדה ושירי קרבן לירושלמי שם. כסא רחמים השלם (להחיד”א) למס’ סופרים שם.

(4) ובמדרש תהלים באבער שם: יראי ה’ הללוהו (תהלים כב, כד) וכתב יראו את ה’ קדושו (שם לד, ז) ואהרן נקרא קדוש שנאמר לאהרן קדוש ה’.

ובמדרש תהלים שלפנינו (ועד”ז בילקוט ובילקוט המכירי. וכן הובא בבעל העיטור שם): יראו את ה’ קדושו כו’ (ולא הובא בתחלה הפסוק יראי ה’ הללוהו). ולכאורה לפי זה אינו מובן ההמשך. וצ”ע.

(5) תהלים קג, א.

(6) שם קו, טז.

שהשבח צריך להיות „בקדשו” – מובן, שהקשר בין אהרן לבין אמירת ההלל אינה רק משום המספר הזהה – שמספר שניהם הוא קב”ג – שהוא פרט חיצוני בלבד, אלא יש ביניהם קשר מהותי: אמירת הלל צריכה להיות קשורה ל”קדשו”, שזה ענינו של אהרן, ואדרבה – זהו הגורם לכך ששני ענינים אלו זהים במספרם.

אם כך, יש להבין: מהו הקשר בין עניית הללוי בעת אמירת הלל לבין אהרן?⁸

ב. קב”ג פעמים – מהות אחת

ענין זה – שעניית קב”ג פעמים „הללוי” היא כנגד מספר שנותיו של אהרן, – מובא בספר „היד החזקה” של הרמב”ם, בהלכות אמירת הלל, המופיעות⁹ בהלכות חנוכה¹⁰, בדבריו אודות מנהג אמירת ההלל „בימי חכמים הראשונים”, ואלה דבריו:

„אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל, מתחיל ואומר הללוי, וכל העם עונין הללוי, וחוזר ואומר הללו עבדי ה’ וכל העם עונים הללוי, וחוזר ואומר הללו את שם ה’, וכל העם עונין הללוי, וחוזר ואומר הללו עולם וכל העם עונין הללוי, וכן על כל דבר, עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללוי מאה ושלוש ועשרים פעמים, סימן להם שנותיו של אהרן.”

יש להבין: ידוע, שספר „היד החזקה” של

(7) ראה שער היחודה”א ספ”ז (פד, ב).

(8) וראה כסא רחמים שם – ביאור בזה ע”פ קבלה.

(9) וראה לקמן בפנים סעיף ז – טעם הדבר ע”ד הרמז.

(10) פ”ג ה”ב.

לקוטי

הרמב”ם הוא ספר של „הלכות הלכות”¹¹, כלומר, הוא כולל רק עניני הלכה ולא דרשות או סיפור דברים, וכדברי היעב”ץ¹²: „ודברים שאין יוצא מהן דין מהדינים ולא מוסר והנהגה וידיעה הצריכה אין מדרכו ז”ל להטפל בהם בחיבור זה”. ואם כך, לשם מה מציין הרמב”ם סימן זה?

בפשטות מטרת הסימן היא לסייע בזכירת פרט מסויים, ובענינינו – זכירת מספר הפעמים של עניית ההלל. ויש לומר, שזאת כאשר המספר אינו מספר נפוץ¹³. אך קשה לומר שהרמב”ם מביא זאת רק למטרה זו, כי אין דרכו של הרמב”ם לתת בספרו „היד החזקה” סימנים לזכירת מספרים שהוא מציין¹⁴.

ולכן סביר לומר, שגם הסימן הוא הלכה.

ויש לומר, שההסבר לכך הוא:

בהביאו את הסימן מתכוון הרמב”ם לרמוז למהותה של עניית הללוי. שכל קב”ג הפעמים שצריך לענות הללוי מצטרפות יחד לדבר אחד, בדומה לשנותיו של אדם אחד¹⁵. ולכן, אם מחסירין עניית הללוי פעם אחת, נפגמת „שלימות” הדבר. יש צורך דוקא במספר המלא של קב”ג עניות, שמביעות יחדיו משמעות מיוחדת, כנגד שנותיו של אהרן.

(11) לשון הרמב”ם בהקדמתו ל”יד”.

(12) בחידושים וביאורים לרמב”ם הל’ ביהב”ח רפ”ד.

(13) וע”ד שהביא בסוף הקדמתו הנ”ל סימן לרמ”ח מ”ע ושס”ה מל”ת (אבל ההקדמה אינה „הלכות הלכות” – ואדרבה). וכן בהל’ סנה’ ספי”ט (סימן למספר הלווקין).

(14) להעיר מיד מלאכי (כללי הרמב”ם אות לד) שנקט הרמב”ם בכ”מ מנינא, שהוא סימן לזכירה (וראה אגרת תח”מ להרמב”ם (ע’ עד – בהוצאת קאפח): וסמכונם במספר .. מפני שחשתי שמה ישמיט אחד מן המעתיקים מן המספר ויאמר האומר לא הזכירה).

(15) דמה שפירש מספרם (קב”ג) מפני שעי”ז אפשר לברר באיזה מקומות צריכים לענות, מכיון שלא פירט הרמב”ם מי הן „כל דברי”; וע”ה „סימן” אחד מדגיש שהם ענין אחד.

שיחות

מסעי

מהו ההסבר לכך שקב”ג הפעמים של עניית הללוי מהוות ביחד אחד?¹⁶
וכן: כיון שהסימן הוא „שנותיו של אהרן”, מובן, שיש לכך קשר עם מהותו של אהרן¹⁶. ומהו, אפוא, קשר זה?¹⁷

ג. סדר אמירת ההלל – משום ש„אינם בקיאים”

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את שיטת הרמב”ם לגבי סדר אמירת הלל, אשר עליו הוא אומר¹⁸, לגבי המנהג הנ”ל שהיה נהוג „בימי חכמים הראשונים”: זה הוא המנהג הראשון ובו ראוי לילך.

ולכאורה, אין מובן: מפרשי הגמרא¹⁹ מסבירים, שהגורם למנהג האמור לעיל „בימי חכמים הראשונים”, היה חוסר הידע בתקופה ההיא, כאשר אנשים רבים היו מוגדרים כ„אינם בקיאים” והיו חייבים לצאת ידי חובת אמירת הלל באמצעות שליח הציבור.

אם כך, מדוע אומר הרמב”ם ש„ראוי לילך” במנהג זה, ואינו קובע ש„ראוי” שכל אחד יאמר בעצמו את ההלל?²⁰

(16) דעפ”ז יומתק שהוא סימן ע”פ תורת אמת. וכמו בהל’ סנה’ שם שהרמב”ם מבאר את הסימן – „ילקו זרים”. וגם בהקדמה שם – ראה רמב”ם ספר המדע (ירושלים, תשכ”ד) בשינויי נוסחאות, שיש גיוסא שהביא ראיות מפסוקים על הקשר בין הסימן לנסמן.

וזה שבנדוד” לא הביא הרמב”ם שום פסוק וכו’ (דלא כבירושלמי דלעיל), י”ל שהשייכות לענינו של אהרן פשוטה כל כך, שלא הוצרך הרמב”ם להוסיף ביאור.

(17) ביאור ע”פ קבלה – ראה לקוטי לוי יצחק לזוהר (ויחי) ע’ רה ואילך. וראה חת”ס לסוכה לח, ב.

(18) הל’ חנוכה שם סוף הי”ד.

(19) לסוכה לח, סע”א ואילך.

(20) ואינו דומה לחזרת הש”ץ שבכל אופן צריכים לקיים תקנת חכמים, אף אם כולם בקיאים (ש”ע אדה”ז או”ח סקכ”ד ס”ד. וש”ג) – כי התם הבקיאים צריכים להתפלל,